NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13368

DER PROLETARYER OYF

Abraham Reisen

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם רייזין.

1) דער פראלעטאריער אויף
פרישע לופט

2) רייזעלע

ארימע לייט

„אלגעמיינער פערלאג"
ווארשא

געזעצט אין דער זעצעריי
און סטערעאטיפ
פון י. זעצער און ש. פרופעס
ווארשא לעשנאָ № 6

Drukarnia J. Hurwicza, Rymarska 2/4.

דער פראלעטאריער

אויף פרישע לופט.

אויף דער גאס, איבערהויפט אויף דער בירזשע, איז זרח, אנ׳ארבייטער פון א יאהר אכטצעהן, געווען א קעמפפער, א מיטגליעד פון זעלבסטשוץ; אין דער היים,ביים טאטען-מאמען, איבערהויפט ביי דער מאמען, איז זרח געווען א שוואך-קינד, מיט א „שוואך-הארץ", מיט א טרוקענעם הוסט און מיט נאך אויינע מעלות. עס פערשטעהט זיך, אז זרח פלעגט נישט מיט חשק איוסהערען, ווען די מאמע פלעגט נעהמען בעדויערען זיין „געזונד", און ער פלעגט שטענדיג לאכען פון איהר, וואס זי זעהט איהם צו, פונקט ווי ער וואלט געווען א בורזשוי׳ס א קינד.

— נישטא קיין צייט אויף אזעלכע נארישקייט!— פלעגט ער שטענדיג איהר אפהאקען, ווען זי פלעגט

זיך געהמען איהם מוסר'ן, וואָס ער עסט ווייניג, שלאָפט ווייניג און הוסט אַזוי.

און די מאַמע פלעגט מיט אַ זיפץ איהם אָב־לאָזען, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי געריעדט:

— אַי, זוהן זוהן, ווערסט זיך עפּיס אָנמאַכען.

און — עס זאָל צו קיין שאַנד בישט זיין — גע־רעכט איז געווען די מאַמע — די לעצטע צייט האָט זרח אליין זיך אָנגעהויבען קלאָגען, אַז די ברוסט טהוט איהם עפּיס וועה, ניטאָ — קיין כּח! — געוועהנ־ליך האָט ער עס געמאָלדען מיט אַ היצעלע, אַ סך וועהטאָגען פערלייקענט, אָבער די מאַמע האָט גלייך דערפיהלט, אַז זרח איז אַ חולה, און האָט איהם מיט געוואלד אוועקגעפיהרט צום דאָקטאָר.

דער דאָקטאָר האָט איהם ארומגעקוקט און געזאָגט, אַז קיין רעצעפּטען דאַרף ער נים, ער מוז נאָר האָבען פרישע לופט און דערצו טרינקען אַ סך מילך און אויפהערען ארבייטען אויף אַ קורצע צייט.

ניט ארבייטען איז אַ שווערער לאַו, נאָר מיט חסד: דער טאַטע, אויך אַנ'ארבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאַלטען. די צייטען זענען אפילו שווערע, נאָר אַ תּירוץ איז דאָס? אַ קינד! אָבער וואָס טהוט מען מיט פרישע לופט? וואו נעהמט מען זי, אַז אין דער גאס, וואו זיי וואָהנען, איז אַזוי ענג — גיטאָ קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בלימעל.

האָבען אפילו לייט געזאָגט, אַז ער זאָל געהן

אָפּט אין שטאָדט=גאָרטען. גוט וואָלט עס געווען — איז אָבער דער גאָרטען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דאַרפען זיך צוויי=דריי מאָל שלעפּען אהיים, — עסען און נעכטינען אין סאָד קען מען דאָך ניט, — וועט איהם מעהר אָבקומען געזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען, און אַגב איז אַ סברה, אַז ווי באַלד דער „סאָד" געפינט זיך אין שטאָדט, איז די לופט דאָרט אויך ניט פייגעלדיג. שטויב איז דאָרטען אויך גענוג. וואָרום ווער געהט ניט היינטיגע צייטען שפּאַצירען אין גאָרטען?

האָט די מאַמע אַ זאָג געטהון, האַלב אין שפּאַס, האַלב אין ערנסט: זאָל ער פאָהרען אויף אַ דאַטשע! האָבען זיך אָנפאַנגעס אין שטוב אַלע איבערגעשראָ=קען... אַ דאַטשע איז אַ צו=רייכער ביסען, ווער ווייס, צי וועלען זיי עס קענען אויספיהרען. אָבער אַז די מאַמע האָט זיך געהאַלטען עצות מיט ווייבער, צווי=שען וועלכע איינע האָט זיך געפונען אַ שטיקעל נגידה, האָט איהר די לעצטע ערקלערט, אַז אַ דאַטשע איז גאָר ניט אַזוי טייער, ווי דער עולם מיינט.

— באשר רייכע וואוינען דאָרטען — האָט זי איהר ערקלערט — דאַכט זיך שוין, אַז דאָס איז זעהר טייער, וואָרום וואָס איז אייגענטליך אַ דאַטשע? — אַ דאָרף!...

און דערגעהענדיג אַקוראַט, וואָס אַ דאַטשע

איז האָט די מאַמע זיך איינגעשפּאַרט, אַז זרח זאָל פאָהרען אויף אַ דאַטשע.

— סך=הכּל איז דאָרטען דערהויפּט די דירה טייערער, אָבער אַזוי זאָגט מען איז אַלץ איינס, ווי אין שטאָדט, און מילך איז נאָך וועלוועלער.

זרח האָט זיך אַפּילו אין אָנפאַנגס געקווענקעלט: סטייטש! ער אויף אַ דאַטשע וואָס וועלען „חברים“ זאָגען! און בכלל האָט ער קיין בייט ניט, אַז סך=הכּל מוז ער נאָך היינט געהן אויף דער בערזע, ער האָט אַזאַ נויטיגע זאַך... עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. אין דעם פּרט איז שוין די מאַמע געווען אַן עקשנ'טע, זי האָט איהם געמאַכט אַזוי שווער אויפ'ן האַרצען, אַז זרח'ן האָט זיך געדאַכט, אַז איהם איז זעהר ווענינ געבליבען צו לעבען און ראַטעווען קען איהם נאָר די דאַטשע.

און ער איז אַוועקגעפאָהרען.

די דאַטשע איז געווען אַ מייל פון שטאָדט ביי אַ באַהן=סטאַנציע. געקומען איז ער צוהין מיט אַן עלטערער שוועסטער, וועלכע האָט איהם געדונגען אַ דירה — אַ קליין צימערל, ביי אַ דאָרטיגע פּויער, פאַר 5 רובל אַ חודש די ערשטע מינוטען האָט ער פערגעסען, ווער ער איז, און וואָס ער איז געווען ביז אַהער, און האָט נאָר געמורמעלט אין איין קול:

„אַי, ווי גוט! אַי, ווי גוט!...

נאָכדעם, ווי די שוועסטער האָט איהם בעשטעלט וואו צו עסען און טרינקען, איז זי אוועקגעפאָהרען.

זרח איז געבליבען אַליין...

אויף מאָרגען איז ער אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה. ער האָט אָבגעטרונקען די פּאָרציע מילך און איז אַרויס אין וואַלד. אין וואַלד איז נאָך קיינער פון די דאַטשניקעס ניט געווען. די פייגעלעך, ווי זיי וואָלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט, וואָס די דאַטשניקעס זענען נאָך אין דער היים, האָבען זיך צעזונגען אַלע פריילעך. זרח האָט פערריסען דעם קאָפּ צו די בוימער און געקוקט, פון וואַנען נעהמט זיך דאָס אַזאַ מין מוזיק... דאָס ערשטע מאָל אין לעבען הערט ער פייגעלעך זינגען.

„זיי זינגען טעקי שען", האָט ער מודה געווען און פאַר צופרידענהייט האָט ער אַליין אָנגעהויבען צו זינגען „די שבועה"...

— אָבער דער פּראָלעטאַריאַט איז אין שטאָדט!

— איז איהם דורכגעפלויגען אין קאָפּ, זינגענדיג די „שבועה", און דער וואַלד, און די פייגעלעך האָבען ביי איהם דעם חן פערלוירען.

אַזייגער עלף איז דער וואַלד אַלץ בעזעסענער געוואָרען מיט מענשען; אין אַ שעה אַרום איז ער

פול געוואָרען מיט האמאקען, און וועלכע עס האָבען זיך געוויעגט דיקע, זאַטע פרויען.

זרח האָט געקוקט אויף דאָס נייע בילד און עפּעס ניט פערשטאַנען. די בורזשואַזיע האָט ער נאָר געקענט פון דער בראָשורע; אין לעבען האָט ער זי זעלטען געזעהען.

שפּעטער אָבער האָט ער זיך גלייך געכאפּט, אז דאָס איז דאָך די בורזשואַזיע, די אמת'ע בורזשואַזיע, געגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפּפען... אָט שטעהט ער קעגען זיי פּנים אל פּנים... אָט זעהט ער זיי אין לייוועגטענע בעטלעך, זאַטע מיט צופריעדענע פּנים'ער.

ווי קומט ער אהער?

ער האָט זיך געשעמט פאַר זיך אַליין.

ער האָט זיך געלאָזען ארויס פון וואַלד.

און דער וועג האָט זיך געצויגען דורך שענע זומער-וואוינונגען, ביי די זומער הייזלעך זענען געשטאַנען רוהיגע בחורים, מיידלעך מיט לאַכעדיגע פּנים'ער און האָבען געשפּיעלט אין קראָקעט.

נעבען איין זומער-וואוינונג האָט ער זיך אָבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס. ער האָט זיך בעגעגענט מיט בליקען פון קראָקעט-שפּיעלער, וועלכע האָבען אויסגעדריקט פערוואונדערונג און א ביסעל מורא.

ער האָט זייערע בליקען ניט געקענט פער-

טראָגען, און איז אוועק ווײַטער, בעגעגנענדיג אַלץ די זעלבע מענשען.

— אָט דאָס, הײַסט עס, זענען זײ! — האָט ער געטראַכט.

ער האָט זיך דערמאָנט אָן דער שטאָדט, אָן זײַנע „חברים", אָן דער שווערער אַרבײַט; אַ געפיהל פון האַס צו די, וואָס ער האָט דאָ ערשט געזעהען, מיט אַ רחמנות=געפיהל צו די, וואָס ער האָט פער=לאָזען, האָט זיך צונויפגעמישט בײַ איהם אין האַר=צען, און עס האָט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אַלץ האָט איהם געקרענקט, וואָס זײ שעהמען זיך גאָר ניט, האָבען גאָר קײן ברעקעל מורא ניט. מילא! ער איז אַ קראַנקער, אַנ'אויסגעהאָ=רעוועטער פראָלעטאַריער, געקומען טרינקען מילך און שעפּען אַ ביסעל לופט, ער זאָל כח האָבען ווידער צו אַרבײַטען, אָבער איהר, געזונטע... ווי שעהמט איהר זיך דאָס ניט אַזוי צו לעבען?...

איהם האָט זיך פערוואָלט פאַר עמיצען אויס=רײדען דאָס האַרץ, נאָר ער האָט קײנעם ניט—דער אײנציגער פראָלעטאַריער אויף דער דאַטשע...

און אַ שווער געפיהל האָט געדריקט זײַן האַרץ...

רייזעלע.

I.

אַז דאָס אַכט־יאָהריגע רייזעלע שטעהט אויף אין דער פריה, רייבט זי אויס די פערשלאָפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אַלע פיער ווינקעלעך פון דעם קליינעם שטיבעלע און זוכט עפּיס.

זי זוכט די מאַמען. נאָר די מאַמע איז שוין לאַנג אוועקגעגאַנגען אין מאַרק מיט'ן קויש עפיל און רייזעלע זיפצט אָב:

— אַזוי גיך איז זי שוין אַוועקגעגאַנגען!

פויל מהוט זי אָן דאָס אַלטע צוריסען קליידעלע, וואַשט זיך און געפינט עפּיס אַ שמאַטע, עהנליך צו אַ האַנטיך און ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח'ל, זי דערמאָנט זיך, אַז די מאַמע האָט אַ גאַנצע נאַכט געהוסט, געפּאָכט מיט דער נשמה. זי האָט איהר דערלאַנגט קאַלט וואַסער

מיט א שטיקעל צוקער, נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... די מאַמע האָט אויף איהר עפּיס אזוי מאָדנע געשׂקט... „רײזעלע, האָט זי געזאָגט, דו האָסט אויף מיר רחמנות?" זי האָט ניט געענטפערט, זי האָט זיך נאָר פונאַנדערגעװײנט און איז אַװעקגעלאָפען אין א װינקעלע, שטאַרקער אויסװײנען זיך, מעהר געדענקט זי ניט. זי װײסט נאָר, אַז איהר האָט זיך אַ גאנצע נאַכט געחלומט.

— זי איז שוין געזונד — טרײסט זיך רײזעלע — אזוי װאָלט זי דאָך אין מאַרק ניט בעגאַנגען.

זי געהט צו צו'ם טיש און געפינט דאָרט גרײט פער איהר „אָנבײסען" — אַ שטיקעל ברויט, אין אַביסעל מילך אין אַ צובראָכענער גלאָז.

אַז זי עסט אָב דאָס אָנבײסען װערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערליך װערען און די מאַמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט אײַנהאַלטען און לויפט אין מאַרק זעהן, װאָס מאַכט דאָרט די מאַמע, און חאָטש די לעצטע פלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גאָרנישט געלײזט, פלעגט דאָך רײזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאַמען. איהר נחת פלעגט זיך דײַטליך אויסדרוקען, װען א קונה פלעגט אונטער קומען צום קאָשיק עפּעל און געבען עפּיס צולײזען. זי פלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאַמעלע, דו לײזט!

נאָר די מאַמע פלעגט דאָס רוב טרויריג ענטפערן:

— אז אָך און וועה, מײַן טאָכטער, צו׳ם לייַ־גנג — פאַר א גאַנצען טאָג ערשט די דריטע קאָ־פּיקע...

ווינטער אָבער פלעגט רייזעלע דעם פערגע־ניגען אויך ניט האָבען. קײַן שיך האָט זי קײנמאָל נישט געהאַט און לויפען אין מאַרק א באָרװיסע איז קאַלט. די מאַמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטאַרבען. און שטאַרבען האָט זי געוואוסט איז זעהר א ביטערע זאַך. ווען איהר טאַטע איז געשטאָרבען געדענקט זי ניט, נאָר זי ווייסט, אז ער ליעגט דאָרטען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ׳ן בית עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאַנצען טאָג אין שטוב און וואַרט ביז וואַנען צ׳ס ווערט פינסטער, ווען די מאַמע דאַרף קומען.

— שוי׳ן פינסטער! געהט זי צו אַלע ווײַלע צום פענסטער. באַלד, באַלד קומט זי.

נאָר עס קומט אוהר אויס פיעל צו וואַרטען. אין דעם קליינעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קליינע שייבעליך ווערט פינסטער בשעת אויפ׳ן גאַס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזעלען אַזוי לאַנג די צײַט.

— עס איז דאָך שוין פינסטער, פאַר וואָס קומט זי ניט? זיפצט זי מיט אונגעדולד.

און אַז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש געדיכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואָס אַרום איהר געפינט זיך אויסער דאָס שטיקעלע פריפעטשיק, וואָס די מאַמע האָט ניט לאַנג אָבגעקאַלכט, דאַמאָלס דערהערט זי אַ קלאַפּ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפּרינגט שיער נישט אַרויס פאַר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאַמע געהט, די מאַמע געהט!

זי ווייסט, אַז קיין אַנדערער קומט צו זיי קיינמאָל נישט, און ווירקליך, עס קומט צו געהן די מאַמע, אַ פערפרוירענע, שטעלט אַוועק דעם קאָשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אָט בין איך, מאַמע. דאָ לעבען בעט — צינד אָן פייער.

די מוטער רייבט אָן אַ שוועבעלע, און צינדט אָן דאָס לעמפּעלע, אַ שוואַכע שיין בעלייכט דאָס שטיבעלע, נאָר פאַר רייזעלע איז גענוג — זי דאַרף נאָר דערזעהן די מאַמע און זי זעהט איהר פאַרן רויכיגען פייער גאַנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאַמע, וועטשערע וועסטו קאָכען?

— ווי דען? — ענטווערט די מוטער. — ביזט אודאי אַ הונגעריגע.

ניין! איך וויל גאָרניט עסען — דו ווילסט דאָך אָבער עסען.

— איך וויל אויך ניט, איך האָב אויפ'ן מארק געקויפט א האלב פונט ברויט און געגעסען מיט א צופוילטער עפּיל — א מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאנדער א פייער, אז עס ברענט זיך פערנאנדער שטעלט זי צו א טעפּעל וואַסער און זי זעצט זיך אוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דאָ אויפ'ן פייער, דאָ אויף דער מאמען און עס איז איהר אזוי גוט, אזוי ווארים...

דאָס טעפּעל וואסער הייבט פרעהליך אָן צו זיעדען. די מוטער פערקאָכט אביסעל גרויפּען און אין א האלבע שעה עסען זיי ביידע די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפעל פערהוסט זיך די מוטער. רייזעלע הערט אויף צו עסען און ווארט ביז וואנען די מאמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט ווארטען און עסען, נאָר דער הוסט ווארגט זי און זי קען א וואָרט נישט אויסרעדען.

— מאמעלע, גענוג דיר צו הוסטען—, בעט זיך די קליינע רייזעלע מיט טרערען.

— דו זשאלעוועסט מיר? — פרעגט די מוטער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, גלעטענדיג רייזעלען איבער'ן קעפּעלע.

נאָר אָנשטאָט אַנ'ענטפער נעמט זי רײַזעלע אַרום און װײנט זיך פֿערנאַנדער.

II.

רײַזעלע איז אַלט געװאָרען צװעלף יאָהר'. עס איז זומער געװען. דורך די קלײנע מיט שטויב פֿערצויגענע שײַבעליך האָבען זיך די שטראַה־לען פֿון דער זון, װי מיט געװאַלד אַרײַן געשפּאַרט אין שטיבעלע און זײ זענען געפֿאַלען אויף רײַזעלעס פּנים'ל. רײַזעלע, װאָס איז דעם גאַנצען פֿריה־מאָר־גען געזעסען פֿערטרויערט האָט זיך פֿון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט און עס האָט זי געצויגען אויפ'ן גאַס... נאָר װאָס װעט זי דאָרט טהון? שפּיעלען זיך האָט זי ביט מיט װעמען, אַלע מײדלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פֿײַנע קלײדעלעך, און זי האָט אַפֿילו קײן שיך נישט. אַלע שעמען זיך מיט איהר. אײן חבר'טע האָט זי נאָר—די מאַמע!... זי איז אַזאַ גוטע, אַזאַ גוטע... אַלץ פֿאָלגט זי איהר, די גוטע מאַמע, אַפֿילו אַז זי הוסט זיך פֿונאַנדער קומענדיג אַהײם פֿון מאַרק, און זי בעט זי זאָל אויפֿהערען, פֿאָלגט זי איהר אויך. נאָר בײַנאַכט העלפֿט נישט איהר בעטען. הײַנט בײַנאַכט האָט זי אַזוי געהוסט... רײַזעלע האָט איהר צװײ מאָל װאַסער דערלאַנגט, נאָר עס האָט נישט געהאָלפֿען... װאָס הוסט אַזוי

די מאַמע? זי זאָגט דאָס איז אַ פֿעהלער, נאָר מען קאָן דערמיט אויסלעבען די יאָהרען. איהר מאַמע — די באָבע—איז אויך אַזוי געווען און האָט אויסגע־לעבט די יאָהרען.. „אוי גאָט, זאָל די מאַמע לעבען!“ צעווייינט זיך אין רייזעלען דאָס קליינע הערצעלע. דער מאַמעס בלאַס פּנים מאָלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאָס ענג שטיבעלע, ווערט איהר נאָך ענגער... „אין מאַרק“ בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפּעל—„צו דער מאַמען“...

און אַ באָרפיסע, אין אַן'אַלט־צוריסען־קליידעלע לויפט זי גלייך אַוועק צו דער מאַמען

— נו, וואָס ביזטו געקומען, רייזעלע?- פרעגט זי די מאַמע מיט ליעבשאַפט.

— אַזוי זיך, מאַמע... אומעטיג...—ענטפערט רייזעלע, ווי שעמדיג.

— נו, נו, קיין בייז נישט... טרייסט זי די מאַמע—שטעה זיך דאָ, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי נישט.

אַ זיצערין פון קעגען איבער, וואָס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאַר אַ קאָפּיקע פדיון און ווערט „גוט־פריינד“ בשעת ביידע לייזען נישט, פערלאָזט איהר בענקיל און געהט־צו צו זיי ביידען. בעטראַכטענדיג רייזעלען מיט דורכדרינגענדע בליקען רופט זי זיך אָן.

— די ווייסט, חיענע, אַז דיין ריזעלע וואַקסט אָהן עין=הרע.

— זאָל נאָר אַזוי איהר מזל וואַקסען! זיפצט אָב חיענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין=דאַר טעכטער׳ל.

— וואָס מיינסטו, רעדט ווייטער די זיצערין— נאָך אַ יאָהר, נאָך אַ יאָהר—באַלד ווערט זי א „מויד״ און זי דארף שוין אַ חתן. די יאָהרען לויפען... ווי לאַנג בין איך געוועזען אַזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... אַ גאַנץ שען מיידעל—ענדיגט די זיצערין, בעטראַכ= טענדיג ריזעלעס געקרייזעלטע העהרעליך. וואָס פאַלען אראָב אין לאָקען אויפ׳ן ברייטען שטערענ= דיל, בעטראַכטענדיג איהר בלאַס פנים׳ל, מיט די טיעפע, שווארצע אויגעלעך. —

ריזעלע קען נישט פערטראָגען דער זיטצע= רינס בליקען. אויף איהר בלייכען פנים׳ל בעווייזען זיך אַ פּאָר רויטליכע פלעקען און זי ווערט נאָך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאָר אַ שען מיידעל!

— זאָל זי האָבען נאָר אַזאַ שען מזל ווי שען זי איז—זיפצט אָב חיענע,—איהר טאַטע זאָל פאַר איהר זיין אַ גוטער בעטער, רבונו=של=עולם!

— אודאי! ענטפערט די זיצערין—ווער דען אַז נישט „ער״. פון דעסטוועגען, חיענע, האָסטו

אליין געדארפט עפּיס אָנהויבען זאָרגען פאר איהר, עס איז קיין תכלית ניט.

— נו, וואָס זאָל איך טהון—זיפצט די מוטער— איך זאָל זי שטעלען מיט א קויש עפּיל?—איך אליין ליידז גאָרנישט.

— וואָס עפּיס מיט א קויש עפּעל!—האַקט אָב די זיצערין, ווי זי וואָלט זיך דערשראָקען פאר נאָך א קאָנקורענטקע. גיעב זי בעסער אַװעק אויף אַ „שטעל"... קיין יחוס איז היינטיגע צייטען נישטאָ...

חייענע מיט רייזעלען האָט זיך איבערגעקוקט, ביידענס געזיכטער האָט א טויטליכע בלאסקייט בעדעקט און האָבען שטרענג אקוק געטהון אויף דער זיטצערין, חי זיי וואָלטען פאָרגעוואָרפען:

— מערדערין! צושיידען ווילסטו אונז!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען ניט אַוועקגעגאנגען. זי האָט געווארט ביז עס איז פינסטער געוואָרען און זיי זענען ביידע אהיים געגאַנגען; אויפ'ן וועג האָבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואָלטען פלוצים שטום געוואָרען. מינוטען-ווייז פלעגט רייזעלע אָננעמען דער מאַמען פאַר'ן קלייד, ווי זי האָלט פאר עפּיס זיך געשראָקען...

אַז זיי זענען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען, רייזעלע האָט אָנגעצונדען פייער און האָט זיך דערשראָקען: איבער דער מאַמעס

געל־דאַר פּנים האָבען זיך געקוויקעלט צוויי גרויסע טרעָהרען.

— מאַמעלע, דו וויינסט! האָט זי מיט שרעק אויסגעשריגען, צוטולעָנדיג זיך צו איהר.

— וואָס דען, מיין טאָכטער, לאַכען זאָל איך?...

„זי" איז דען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין אַ מיידעל פון 12 יאָהר און האָסט אַפילו קיין פּאָר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין גאָט ווייס, ווי אַזוי איך שטעָה אויפ'ן מאַרק... וואָס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואָס זאָל איך טהון? — האָט רייזעלע געפרעגט — אז איך וואָלט געקאָנט פערדינען געלד, וואָלט איך זיך געמאכט אַ קליידעל מיט שיך און דיר וואָלט איך אויך געמאַכט אויף יום־טוב אַ שיין קליידעל...

די מוטער האָט אַ ווײַלע געשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטעריל, נאָכדעָם האָט זי שטיל געפרעגט:

— דו, רייזעלע, וואָלסט וועלען פערדינען געלד?

— אַהאַ! — האָט רייזעָלע זיך דערמונטערט — „איך וואָלט נאָר געוואוסט ווי אַזוי. איך וואָלט נאָר וועלען זיין אַ שניידערין. לאָה שרה'ס, וואָס וואוינט קעגען אונז איז אויך אַ שניידערין. און זי פערדיענט אַזוי פיעל געלד! אַלע שבת זעה איך זי שפּאַצירען

אין אזא שיין קליידעל!... אפילו אין מיטען וואך געהט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטע־לע ניט געטראגען. איך וואלט בעסער ג׳נקויפט דיר א נייעם פארוק, דיינער האט זיך שוין גאר צוריסען...

— ניין, מיין טאכטער - האט איהר די מוטער איבערגעשלאגען — א שניידערין איז ניט פאר דיר, ביז וואנען דו וועסט אנהויבען נעהמען געלד וועט געדויערען דריי יאהר און קיין קליידעל וועסטו זיך אליין נישט קענען מאכען, ביי׳ן אנקומען דארף מען נאך געבען דער „בעל־הבית׳טע" צעהן רובל פאר׳ן אויסלערנען זיך.

— טא, ווי־זשע פערדינט מען געלד? — האט רייזעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האסט דאך געהערט, וואס „זי" האט געזאגט...

רייזעלעס בלייך פנים׳ל איז בלייכער געווארען אין איהרע טיפע אויגעלעך איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיך לאזען אליין, מאמע, ביינאכט זאלסטו אפילו ניט האבען ווער עס זאל דיר א ביי־סעל קאלט וואסער דערלאנגען?

די מוטער האט גארנישט געענטפערט — נאר צוויי טרעהרען זענען אראב גערונען פון איהרע מאמע אויגען אויף רייזעלעס פנים׳ל...

— נו, מאמע, ווייין נישט, האט רייזעלע זי

געבעטען, — דו וועסט דאָך מיך אָבגעבען צו אַ גוי־טער „בעל־הבית׳טע״, וועט זי מיך לאָזען אַלע נאַכט געהן צו דיר שלאָפען...

— ניין, מיין טאָכטער — קיין גוטע „בעל־הבית׳טעס״ זענען ניטאָ — אז זיי צאָהלען געלד, ווי־לען זיי האָבען אַ נוץ ביי טאָג און ביי נאַכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט?...— האָט רייזעלע דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראגע נישט גע־ענטפערט. זאָגען זיכער „ניין״ האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר איינציג ליעב קינד, וועלכע וועט געוויס שוין מוזען צו „זיי״ אריינפאַלען, און זאָגען „יאָ״ האָט איהר די צונג ניט געדיענט: וויפיעל בעל־הבית׳טעס זי האָט געקענט, זענען אַלע בייזע געווען, און זי האָט געשוויגען...

III.

אין אכט טאָג אַרום איז רייזעלע אָנגעקומען צו סאַדאַם גלאָצמאַן.

— דו זאָלסט גאָר זיין אַ בריה, — האָט איהר די מאַדם גלאָצמאַן די ערשטע אונטעררעדט געגע־בען — אַ בריה האָבען אַלע ליעב. און דו זאָלסט פאָלגען, וואָס מען וועט דיר הייסען, אַלעמען דאַרפסטו פאָלגען, אַפילו דער קעכין, וועט דיר דאָ זיין גוט.

רייזעלע האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער גראָבער מאַדאַם. זי האָט ניט געקענט פֿערשטעהען, ווי אַזוי קען דאָס זיין „גוט” אַז אָט די גרויסע גראָבע מאַדאַם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאָגען: „געה לעג זיך שלאָפען!” אַז אָט די גראָבע מאַדאַם וועט איהר „הייסען” טהון אַנ=אַרבייט און זי וועט קיינמאָל ניט זאָגען „מיין קינד”, „מיין טאָכטער”, אַפילו רייזעלע וועט זי ניט זאָגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו”.

— ניין! דו ביזט אַ ליגנערין, אַ שלעכטע! — האָט רייזעלע די ערשטע נאַכט געקלערט, ליגענדיג אויפ'ן בעטעל אין קיך: „גוט” קען מיר דאָ ניט זיין; גוט איז דאָרטען אין דעם קליינעם שטיבעלע, נעבען דער קראַנקער מאמען. דאָ איז פאַר מיר אַנ'אָסטראָג... ביינאַכט וועט די מאַמע דאָרט הוסטען און איך וועל דאָ דאַרפען אַרבייטען... און אויף וואָס דאַרף „זי” מיך, אָט די גראָבע גרויסע „בעל-הבית'טע”, זי הוסט-דען, ווי מיין מאמע, וואָס?... זי איז דאָך אַזאַ געזונטע... און טאָמער וואָלט זי אַמאָל אַ הוסט געטהון — האָט זי אַזוי פיעל מענשען, וואָס וואָלטען איהר אַפילו ווייַן דערלאַנגט. און דאָרטען ליעגט מיין מאַמע אַליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזע=לע, רייזעלע... אביסעל וואַסער... רייזעלע, אביסעל וואַסער...

און רייזעלע האָט זיך אַראָבגעכאַפּט פון בע=

טיל, צוגעגאַנגען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענס קליין שטיבעלע — וואו איהר מאַמע ליעגט אַליין און רופט זי...

— מאַמע, מאַמע, טהייערע מאַמע! האָט רייזעלע ניט אויסגעהאַלטען און האָט זיך פונאַנדערגעוויינט, איינגורענדיג דאָס קעפּעלע אין קישען.

איהר געוויין האָט אָבער קיינעם ניט געוועקט, אַלע זיינען פעסט געשלאָפען...

ארימע לייט.

אויף די אָרימע לײַט, וואָס קומען יעדען טאָג צוהנגדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג געקוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה, וואָס איסער יודישע אָרימע־לײַט פלעגען אין זײַן שטיבעל נישט אריינקומען. זייער גאנצער הילוך, זייער האַלטען זיך, זייערע אַלע פּאָס־טעמקעס האָבען געטראָגען א כאַראקטער פון א פרעמד, ווײַט פאָלק. א חדוש נאָר וואָס רעדען רעדען זיי דוקא יודיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטהערציגער, אלענפאלס איז עס פון זײַנע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פערטראָגענער, א בייזער, א צוריינצטער פון שלעכטע, נאָט־געראָטענע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז'ער אויף וועלט און

מענשען. אַז עס פלעגט אַרײַנקומען אַן אָרימאַן, פלעגט ער זיך בײַז ווענדען צו אײַנעם פון די הויזיגע:

— גיעב איהם שוין אַ שטיקעל ברויט און זאָל ער געהן.

און אַז דער אָרימאַן פלעגט זײַן פון דער אַריסטאָקראַטיע, וואָס געהען אָהן טאָרבעס און נעה־מען גאָר מזומנים, פלעגט ער ווערען אַנ'אויפגע־קאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער אַ צורײַצטער מורמלען:

— ברויט איז זײַ שלעכט, דוקא אַ גראָשען!...

אָבהאַרטשענדיג אַ ווײַלע אויפ'ן אַריסטאָקראַ־טישען אָרימאַן. פלעגט גלײַך אַ מסחר־מחשבה פער־טרײַבען דעם געדאַנק וועגען אָרימאַן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאַרגעקומענע.

האָבען אָבער די לעצטע יאָהרען חנן'ס מסחרים אַזוי שלעכט אָנגעהויבען צו געהן, אַז צײַטענווײַז איז איהם אַ שאָד געווען אַנ'אָרימאַן אַ שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צײַטען האָט ער געפיהלט, אַז יעדער אָרימאַ וועדט איהם נעהנטער. על כל פנים האָט ער שוי־ן קלאָר געגלויבט, אַז די אַלע אָרימע לײַט ווענ

ווײַנע ברידער, געהערען צו דער אומה יודען...

און אײַנמאָל, ווען בײַ חנן'ען אין שפּײַכלער איז קיין סערענדעל תבואה ניט געווען, אין שטוב קיין גראָשען געלד ניט און נאָר אַ האַלבער לאַבען שווארץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאַקעטען טיש, ווי אַ בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אַרײַן אַנ'אָרימאַן, זיך געשטעלט בײַם טהיר און מיט אַ געבראָכענעם קול, שטיל און ווי שעמעוודיג אויס-געבראָכט:

— קאָנט איהר עפּיס שענקען?

אַזאַ מין ווענדען זיך פון אַנ'אָרימאַן איז איהם געווען מאָדנע אומבעקאַנט, און די דאָזיגע נײַע שאלה האָט איהם עפּיס ווי געשראָקען און מיט אַ געפּאַלענקײַט האָט ער געענטפערט:

— אַ שטיקעל ברויט, ר' יוד, אויב איהר ווילט.

— אַ שטיקעל ברויט איז אויך גוט...—האָט דער אָרימאַן שוין דרייסטער געענטפערט...

חנן האָט איהם אַליין אָבגעשניטען אַ שטיק ברויט, בעטראַכט אין האַנד די וואָג און האָט משער געווען, אַז עס וועט זײַן אודאי אַ האַלב פונט. צו-פריעדען האָט ער עס דערלאַנגט דעם אָרימאַן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אַז דער אָרימאַן וויל עפּיס רעדען. חנן האָט אָבער פאַר אַ שמועס מורא געהאַט, נישט וויסענדיג אַליין פאַר וואָס און האָט זיך אָבגעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאָג אָן האָט זיך חנן שטאַרק גע־נומען אינטערעסירען מיט אָרימע לײַט און פלעגט פון צײַט צו צײַט אַ מורמעל טהון, ווי פאַר־זיך.

— יעדער יוד איז ניט בעוואָהרענט פון געהן איבער די הײַזער...

נאָך דעם דאָזיגען געדאנק פלעגט ער זיס זיך צוזיפצען און עס האָט אויסגעוויזען, אַז אין עצם איז דאָס ניט אַזוי שרעקליך...

און וואָס טהוט מאקי אַ יוד — האָט זיך אײנ־מאָל חנה סערטראכט — אַז די געשעפטען געהען אוועק אין דר'ערד און עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען?... טאָ וואָס טהוט מען?

„מען געהט איבער די הײַזער" — האָט איהם ווי אַ קלונג געטהון אין די אויערען.

גראָד האָט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אַרײַנגעקומען אַן'אָרימאַן, אַ יוד פון אַ יאָהר זעכציג. חנן האָט איהם גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אַז דער אָרימאַן טראָגט פונקט אַזאַ קאפאָטע, ווי זײַנע... אײן קאָליער און אײן שניט... ער האָט אַ שוידער געטהון.

צו דעם דאָזיגען אָרימאַן האָט איהם עפּיס אַ ציה געטהון; קײן ברויט וועט ער איהם ניט גע־בען: ער וויל איהם ניט מבזה זײַן: ער טראָגט אַזאַ קאפאָטע, ווי זײַנע... ער וועט איהם געבען אַ גראָ־שען, וועלכער ליעגט גראָד אויפ'ן קוימען, אַ רעשט

פון נעכטיגע „הליאג״, וואס מען האט געקויפט אויף וועטשערע.

אבגעגעבען דעם גראשען מיט א ציטערדיגער האנד, האט ער זיך געווענדעט מיט א שאלה:

— עפיס א ווייטער יוד?...

דער ארימאן איז פון דער שאלה ווי געהוי־בענער געווארען. ער האט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהון און געענטפערט:

— א קאוונער...

— א קאוונער? - האט זיך חנן מאדנע פער־חידושט — עפיס גאר ניט ווייט...

— צו־פוס געהן איז גאנץ ווייט...— האט דער ארימאן געענטפערט מיט א ווייכען שמייכעלע...

חנן האט איהם בעקוקט ויעדער, געפינען, אז די קאפאטע איז פונקט ווי זיינע, נאר די קנעפלעך זענען אביסעל גרעסערע ווי ביי איהם... האט א הוסט געטהון און ווייטער געפרעגט:

— שוין לאנג, אז איהר זענט אין אזא מעמד?...

— שוין שענע עטליכע יאהר... האט דער ארימאן געענפערט און אין זיין ענטפער האט גע־קלונגען א מין שטאלץ...

— איהר האט א ווייב און קינדער? האט חנן ווייטער געפרעגט:

— עס איז דא א ווייב און קינדערלעך, זא־לען געזונד זיין און מען ווארט אויפ'ן שפייזער...

— וואָס זענט איהר אמאָל געוועזן?

„ער וועט געוויס ענטפערען אַ תבואה־הענדלער"

— האָט זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אָרימאַן האָט ווידער מיט שטאָלץ געענטפערט:

— געהאנדעלט מיט תבואה... געוועזן א סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאנצען סוד, די צוקונפט האָט איהם ערשיינט אָהן אַ שלײער און ער איז ווי רוהיגער געוואָרען...

[illegible]

ביבליאטעק

אינווענטאר נומער ....

אפטייל נומער ....